

**ВНУТРІШНЬОВУЗІВСЬКА ПІДГОТОВКА ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО ОРГАНІЧНОГО ПОЄДНАННЯ
НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
З МАЙБУТНЬОЮ ПЕДАГОГІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ**

У статті розглянуто авторський підхід у здійсненні внутрішньовузівської підготовки викладачів вищих навчальних закладів до органічного поєднання науково-дослідної роботи студентів з майбутньою педагогічною діяльністю. Акцентовано на необхідності побудови сучасної вищої освіти за принципами організації науково-дослідної діяльності з практично-прагматичною спрямованістю.

Ключові слова: внутрішньовузівська підготовка, викладач, науково-дослідна робота, майбутній педагог.

Творчий альянс студента та викладача рівноправний, але успіх справи визначає останній. Саме від його обізнаності, такту, мудрості залежить, чи повірить студент у свої сили, чи зважиться на сміливе судження або залишиться байдужим виконавцем службових приписів. Дійсно, виявлення молодих, талановитих учнів і студентів для їх подальшої підготовки до наукової роботи слід починати ще зі шкільної та вузівської лави, з великою ретельністю й безперервністю, не шкодуючи сил.

Зауважимо, що тільки за умови безпосереднього творчого контакту викладача та майбутнього педагога може відбутися студентська творчість, яка спрямована на здобуття наукової істини й активізацію інтелектуального та дослідницького потенціалів.

На нашу думку, саме особистість викладачів є тією домінантою, яка сприяє підвищенню ефективності та продуктивності науково-дослідної роботи студентів. З огляду на це, одне з головних завдань викладача – донести до студента значущість дослідної діяльності, оскільки без цього неможливе ні натхнення, ні творчий пошук, а відповідно висока якість роботи фахівця.

Тому сумісно з викладачами розпочалася продуктивна й непомітна робота із їхньою “свідомістю”. На етапі, який ми назвали діяльнісно-пошуковий, її розвитку приділяли особливу увагу.

Провідною педагогічною установкою в процесі подальшої внутрішньовузівської підготовки викладачів до здійснення студентами науково-дослідного підходу в професійно-педагогічній діяльності було зближення їх особистісного й професійного досвіду.

Мета статті – розглянути авторський підхід у здійсненні внутрішньовузівської підготовки викладачів вищих навчальних закладів до органічного поєднання науково-дослідної роботи студентів з майбутньою педагогічною діяльністю.

Перехід від констатувального етапу експерименту до формувального впливу здійснювався на початку навчального року з оголошення про те, що на базі дослідних ВНЗ гостинно відчинила двері “Школа педагогічної майстерності” для викладачів.

Експериментальна робота з формування готовності студентів до здійснення наукового підходу в професійно-педагогічній діяльності організована в дослідних вищих навчальних педагогічних закладах під керівництвом доктора педагогічних наук, професора Биковської Олени Володимирівни та за безпосередньою участю в роботі творчої групи з проблеми “Оптимальна наукова діяльність – надійний шлях до професіоналізму”.

В основу науково-методичної роботи з викладачами було покладено такі принципи:

– **добровільної участі:** кожного запрошували, а не примушували до участі в професійному педагогічному донавчанні. Тому не зафіксовано жодного випадку негативного ставлення до роботи в “Школі педагогічної майстерності”, дискусійному клубі “Новатор” чи “Педагогічному майстер-класі”;

– **індивідуальної мотивації й особистої привабливості мети:** кожний викладач знайшов власний індивідуальний сенс навчання завдяки створенню атмосфери “свободи думки” в колективі. Причому позиція експерта в дослідному донавчанні – це позиція консультанта й багато в чому психотерапевта, який надає “розвивальну допомогу”;

– **отримання задоволення** від самого процесу навчання в “Школі педагогічної майстерності”. Інтелектуально-спонукальні мотиви базувались на одержанні задоволення від самого процесу пізнання; інтересу до нового, захопленості самим процесом розв’язання педагогічних ситуацій;

– **інтеграції педагогічної діяльності й постійного безперервного навчання.** Можна стверджувати, що найближчим часом постійність у здобутті знань та їх синтез із педагогічною діяльністю – ці два процеси поєднуються в єдиний, оскільки тримати рівень професійної майстерності на висоті без постійного інформаційного й почуттєвого наповнення стане неможливо [5].

В умовах рефлексивного середовища, яке було створене безпосередньо в педагогічному колективі, особистісне визначення й усвідомлення своєї екзистенційної місії кожним викладачем стали тими інтегральними процесами, в яких взаємодіють людські та професійні потреби й мотиви педагогів. Виникнення та розвиток гуманістично спрямованих професійних намірів під впливом актуалізованих потенцій людяності потребують переходу до самопроєктування, самоактуалізації й самоздійснення викладачів у реальному педагогічному процесі [5].

Запорукою професійної наснаги, що спонукала викладачів дослідних ВНЗ до продуктивної та конструктивної діяльності, стала передусім довгострокова взаємодія, атмосфера емоційного натхнення й зустрічі діалогічного характеру. Такий підхід став методологічною основою та найважливішою умовою професійного донавчання викладачів під керівництвом фахівців творчої групи.

Ці ідеї належать відомому американському психологу, одному з лідерів гуманістичної психології К. Роджерсу, які більш конкретно виражені в таких положеннях:

1. Я усвідомив велику цінність того, що дозволяю розуміти собі іншу людину.

2. Я переконався, як я збагачуюся, коли люди передають мені свої почуття.
3. Я побачив, як багато мені дає прийняття іншої людини.
4. Чим більше я відкритий тому, що відбувається в мені та іншій людині, тим менше місця в моїй діяльності займає егоцентризм.
5. Досвід для мене – найвищий авторитет.
6. Мій досвід підказує мені, що людям властиво розвиватися в позитивному напрямі.
7. Життя у вищому смислі – безперервний процес, у якому ніщо не фіксовано [4, с. 180].

Такими були основні положення, за допомогою яких і створювались високий рівень духовного комфорту та позитивний психологічний мікроклімат, а навчальний діалог наповнювався гуманним змістом.

З метою розв'язання певних завдань нами було організовано роботу постійно діючого теоретико-методичного семінару *“Науково-дослідна робота як дієвий механізм розвитку професіоналізму”* для професорсько-викладацького складу університетів.

Програма теоретико-методичного семінару була розроблена з урахуванням результатів її обговорення з учасниками й включала спектр таких питань:

- створення гармонійної атмосфери в аудиторії;
- шляхи досягнення зворотного зв'язку зі студентською аудиторією;
- подолання психологічних бар'єрів у спілкуванні (хвилювання перед аудиторією, формування впевненості в собі);
- осучаснення професійної підготовки в процесі оновлення змістової сторони освітнього стандарту й виходу за його межі;
- реалізація шляхів активного використання потенціалу діалогу між викладачем та студентом;
- шляхи розширення “фонових” знань студентів за рахунок їхньої орієнтації на самостійний пошук, допомога в розширенні наукового та культурного кругозору за межами обов'язкових знань;
- виховання майбутнього педагога не тільки як знавця та виконавця, а і як творця, що вміє спостерігати, досліджувати нові грані, доводити й обґрунтовувати нові закономірності;
- інтегративність змістової взаємодії наукових дисциплін і професійно-особистісного становлення майбутнього фахівця;
- розвиток комплексу дослідницьких, експериментальних і теоретичних знань, умінь і навичок у кожного студента;
- включення в активну пізнавальну діяльність інноваційних дослідницьких форм навчання;
- максимальна активізація пошуково-дослідних дій майбутніх педагогів у напрямі здобуття ними суб'єктивно нових знань;
- прогнозування педагогічного впливу засобами науково-дослідної роботи як на основні (забезпечення актуалізації), так і на додаткові результати (формування культури професійного спілкування, творчого стилю діяльності);
- формування позитивної мотивації щодо захоплення наукою й отримання максимального задоволення від процесу пошуково-дослідної діяльності.

Наведені міркування дають нам можливість стверджувати, що перспективи постійного фахового вдосконалення викладачів під час виконання ними своїх

професійних обов'язків, а це підтверджують результати нашого експерименту, вельми привабливі.

Започаткована “Школа педагогічної майстерності” значно актуалізувала спектр проблем, які стосуються стратегії й тактики конструктивної професійної підготовки майбутніх педагогів засобами науково-дослідної роботи. Із цією метою нами було організовано щотижневі (на замовлення викладачів) наукові консультації з таких питань:

Як провести самоаналіз своєї педагогічної діяльності?

Які критерії існують для вивчення ефективності авторських програм та планів?

Як зацікавити “невстигаючих” студентів дослідною роботою?

Ознайомте з методикою написання наукових статей.

Якими засобами викликати у студентів загальне позитивне ставлення до науково-дослідної роботи?

Що являє собою системний підхід до організації науково-дослідної діяльності студентів?

Як покращити лекторську майстерність викладача вищої школи?

Які посібники обрати із запропонованої (чималої) кількості як помічники?

За допомогою яких діагностик виявити в студента науковий потенціал?

Що таке саногенне навчання та як його запроваджувати в процесі професійної підготовки?

Якими засобами викликати в студента відповідний відгук на проблему або дослідницьке завдання?

За якою методикою можна здійснити достовірне вивчення наукових інтересів майбутніх фахівців?

Як враховувати на занятті настрій та темперамент особистості студента?

Як розвивати дослідницьку активність студента?

Порадьте, як побороти в собі невпевненість?

Роз'ясніть сутність поняття “логічна структура дослідження”.

Чи існує стандартна, загальноприйнята процедура оцінювання результатів науково-дослідної роботи?

Які фактори забезпечать якісно нові зміни у професійній діяльності?

Які риси притаманні викладачу, який творчо працює?

Ми переконалися в тому, що тільки після активного обговорення злободенних проблем у викладачів виникає справжній інтерес як до теорії, так і до практики, шлях до якої лежить через внутрішню роботу педагога.

Загальновідомим є той факт, що розвиток сучасної педагогічної теорії та практики базується на особистісному спрямуванні процесу навчання, співробітництві й інтелектуальній співтворчості. Це, у свою чергу, не може не активізувати проблему інтерактивного навчання, а тому посилена увага науковців і практиків до активних та інтерактивних форм навчання – це не данина моді, а вимога часу. Такі форми й методи спільної інтелектуальної діяльності допомагають ефективніше вирішувати проблеми, моделювати різні ситуації, розвивати навички скооперованої праці [1].

Саме тому ми широко використовували такі форми, як: ділові ігри, розгляд та аналіз конкретних ситуацій, розробка наукових проектів, дебати, профе-

сійні дискусії, захисти власної позиції, рейсовий метод, круглі столи, “мозковий штурм” тощо.

Заняття у формі круглого столу вважають однією з найпоширеніших форм дискусії (інформаційного характеру). Їх використовують для інтенсивного нагромадження необхідної інформації, підсумкового заняття з певної теми, колективного обговорення актуальної проблеми та прогнозування майбутньої діяльності.

Чергове засідання круглого столу відбулося з нагоди зустрічі з іноземними колегами із Чехії, Польщі та Росії. Обговорювана тема: “*Організація науково-дослідної роботи студентів у реаліях інтернаціоналізації освіти*”. У процесі конструктивного обговорення з фахівцями з європейських країн світу було визначено, що першою й головною характеристикою європейської університетської освіти є її функціонування на засадах *глибокої науки*, а формування у студентів здатності включатися в процеси розвитку сучасної науки, здійснювати розробки проектів та проводити наукові дослідження нині декларуються як провідна мета в системі професійної освіти.

У процесі такого згуртування колег-однодумців було створено відкрите, енергійне, взаємозбагачувальне середовище, в якому аргументовані й об’єктивні виступи духовно збагатили та наповнили кожного із членів команди новими педагогічними сподіваннями.

У нашому дослідженні цікавою формою роботи з викладачами, що спрямована на переосмислення професійних ціннісних орієнтацій, стали тренінги.

Один із найперспективніших і найцікавіших способів вирішення цієї проблеми ми вбачаємо в організації саме *навчального тренінгу*. Як зауважують науковці, тренінг є планомірно здійснюваною програмою різноманітних вправ із метою формування й удосконалення вмінь і навичок, підвищення ефективності трудової діяльності [3, с. 70].

Навчальний тренінг використовують для: прискорення адаптації до умов практичної діяльності, їх швидкої “підгонки” під вимоги робочого місця й організації в цілому; усунення прогалин у професійній підготовці та переборювання неефективних форм поведінки; навчання нових технологій і методів праці; швидкої підготовки для роботи на новій, вищій посаді [3, с. 70].

Крім того, досягається взаєморозуміння з питань використання термінів і понять. Відбувається реальне прирощення досвіду інноваційної поведінки та надбання інтелектуального потенціалу учасників тренінгових груп за рахунок отримання додаткової інформації, оскільки в тренінгах беруть участь викладачі різних спеціальностей, життєвого й професійного досвіду.

Ми вважаємо, що організаційно-педагогічні зусилля навчального тренінгу з метою активної, взаємозумовленої, інтелектуально-творчої взаємодії мають спрямовуватись на продукування професійного оптимізму, пошук внутрішнього саморозвивального ресурсу особистості, її енергійне перетворення в результаті внутрішніх і зовнішніх взаємних впливів.

Необхідно враховувати той факт, що основним методичним аспектом підходу до структури навчального тренінгу є його системність. Разом із тим системність будь-якого процесу, а тому й навчального тренінгу визначається науковою організацією навчального процесу.

На наш погляд, корисними для створення навчального тренінгу є визначені Г. Ковальчук принципи організації та проведення імітаційних методів навчання, до яких належать [2, с. 156–157]: повне “заглиблення” учасників у проблематику організаційної системи, що моделюється; їхнє поступове входження в експериментальну ситуацію; рівномірне навантаження розумової й фізичної можливості учасників при проведенні навчального тренінгу; правдоподібність імітаційних дій, яка охоплює коло зовнішнього й внутрішнього професійного середовища.

Тому, щоб розглянути цілісно проблему інтегративної залежності та взаємовпливу якості вищої освіти, формування змістового наповнення науково-дослідної роботи студентів, ми підготували та провели навчальний тренінг для викладачів університету під назвою “*Науково-дослідна робота як фактор забезпечення якісно нових змін у професійній діяльності*”. Слід визнати, що зазначена тренінгова програма сприяла:

- усуненню невизначеності;
- активізації теоретичних міркувань викладача у сфері професійної діяльності;
- відновленню творчого стану й пробудженню особливої професійної чутливості;
- отриманню прогностичної інформації;
- збагаченню професійної уяви;
- самоаналізу й самооцінці власної професійної діяльності;
- орієнтації викладачів-учасників на врахування специфіки наукової творчості й усвідомлення її предметного характеру.

Такий підхід доцільний, перш за все, тому, що набутий досвід суб’єктної участі викладачів у створеному рефлексивному середовищі, яке можна назвати моделлю педагогічного процесу на засадах сучасної науки, не відривається від реальної практики педагога в часовому просторі, а миттєво трансформується в їхнє подальше духовне збагачення в реальній взаємодії. Найголовніше, що приваблює в такій формі підготовки, це приємні людські відносини між викладачами й фахівцями, які відбуваються на тлі катарсичних переживань, почуттєвої співтворчості й інтелектуальної співпраці, постійного, безперервного обміну духовними цінностями, без яких не можна уявити повноцінний інтелектуальний, гуманний, емоційний, інтелектуальний розвиток [5].

Великої популярності серед педагогів-учасників експерименту набули традиційні зустрічі в дискусійному клубі “Новатор”. На зустрічах із майстрами педагогічної праці викладачі ознайомились із досвідом видатних учених сучасності, таких як: І. Зязюн, К. Корсак, В. Кудін та з таємницями їхньої майстерності, які зробили неоціненний внесок у духовну скарбницю кожного викладача.

Попередні емпіричні спостереження показали, що така спільна діяльність стала важливою подією в житті кожного викладача та органічно влилася в процес його життєтворчості. Атмосфера відвертості сприяла вдалим педагогічним знахідкам, ознайомленню з інноваційними прийомами та цікавими науковими фактами.

Зазначимо, що результативність програми безпосередньо відображена у висловлюваннях викладачів, які мають для нас чималу цінність.

“Якщо бути відвертим, не був налаштований позитивно на участь у роботі “Школи педагогічної майстерності”, тому що вважав себе досить компетентним фахівцем з 12-річним стажем роботи у вищих навчальних закладах, до того ж минулого року захистив кандидатську дисертацію. Вважав, що як ніхто володію сучасними методами наукового дослідження. Але зовсім по-іншому визначав зміст, структуру та технології науково-дослідної роботи студентів... Такі зустрічі розширили мої горизонти світобачення, з’явилося бажання випробувати себе в ролі керівника наукового гуртка з психології... Дякую. Бажаю подальших успіхів і перемог у розпочатій справі” (Володимир Юрійович Г.).

“Мушу зізнатись, що до участі в цій програмі мала досить нечіткі уявлення про зв’язок дослідної діяльності з професійною підготовкою майбутніх педагогів, навіть не розмірковувала над потенційними можливостями наших студентів стосовно цього виду діяльності. Викладаючи дисципліни гуманітарного циклу впродовж восьми років, правду кажучи, не бачила тісного зв’язку науки з теоретичним матеріалом... Але з того часу, як я стала застосовувати знання, поради і практичні вміння, набуті в межах програми, дійшла висновку, що сучасний учитель має знати, яким чином дійти до вершин успішного розвитку педагогічної майстерності та досконалості. Дійсно, сьогодні так потрібен педагог-дослідник, що орієнтується в різноманітті педагогічних технологій і готовий самостійно вирішувати серйозні дослідницькі завдання. Тепер намагаюся на заняттях націлювати студентів на пошук, вивчення і пояснення фактів та явищ дійсності з метою набуття ними суб’єктивно нових знань...” (Ірина Миколаївна М.).

“Ваша програма організації внутрішньовузівської підготовки викладачів своєчасна і доцільна. На жаль, формами організації НДРС у нашому виші вважали кваліфікаційні роботи, дипломне проектування та магістерські дослідження, а між ними написання тез на конференції. Крім того, на засіданні “круглого столу” дискутувала з колегами та фахівцями творчої групи з приводу наведеної тези, що сучасні ВНЗ не готують до здійснення науково-дослідницького підходу у професійно-педагогічній діяльності... Завдяки керівникам нашої групи дійшла висновку, що дослідницьке навчання дійсно сприяє підготовці висококваліфікованих спеціалістів, які здатні творчо застосовувати набуті знання в професійній діяльності з метою підвищення власного професіоналізму. Дозвольте щиро подякувати колегам за самозміни, які відбулися у процесі корисної співпраці...” (Олена Вадимівна К.).

Висновки. Таким чином, наведені нами положення доводять релевантність, своєчасність і продуктивність експериментальної програми роботи з викладачами університетів, яка забезпечувала культивування їхнього професійного самоусвідомлення та самовизначення.

Отже, відповідно до проведеного дослідження ми довели необхідність актуалізації прагнення викладача до особистісних і професійних самозмін у педагогічній діяльності; побудували уявну модель реалізації цього процесу; визначили її головні блоки, компоненти й етапи зазначеної діяльності.

Список використаної літератури

1. Калита О.М. Інтерактивні технології у формуванні комунікативної компетентності майбутніх правознавців / О.М. Калита // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / редкол.: Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя, 2011. – Вип. 17 (70). – С. 120–128.

2. Ковальчук Г.О. Активізація навчання в економічній освіті : навч. посіб. / Г.О. Ковальчук. – 2-ге вид., доп. – К. : КНЕУ, 2003. – 298 с.
3. Пугачев В.П. Тесты, деловые игры, тренинги в управлении персоналом : учебник для студентов вузов / В.П. Пугачев. – М. : Аспект Прес, 2001. – 285 с. – (Серия: Управление персоналом).
4. Роджерс К.Р. Эмпатия : пер. с англ. Психология эмоций / К.Р. Роджерс. – М. : Независимая фирма “Класс”, 1991. – 412 с.
5. Сущенко А.В. Теоретико-методичні основи гуманізації педагогічної діяльності вчителя в основній школі : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Андрій Віталійович Сущенко. – Харків, 2004. – 375 с.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2013.

Сущенко Л.А. Внутривузовская подготовка преподавателей высших учебных заведений к органичному совмещению научно-исследовательской работы студентов с будущей педагогической деятельностью

В статье рассмотрен авторский подход в осуществлении внутривузовской подготовки преподавателей высших учебных заведений к органичному совмещению научно-исследовательской работы студентов с будущей педагогической деятельностью. Акцентировано на необходимости построения современного высшего образования по принципам организации научно-исследовательской деятельности с практически-прагматической направленностью.

Ключевые слова: внутривузовская подготовка, преподаватель, научно-исследовательская работа, будущий педагог.

Sushchenko L. Intrahigh teacher training universities to reconcile organic research students with future teaching activities

In the article the author's approach in the implementation of training intrahigh academics to reconcile organic research students with future teaching. It focuses on the need to build a modern higher education in the principles of scientific research, with almost-pragmatic orientation.

Key words: intrahigh training, teacher, research work, the future teacher.